PROVINCIAL LIBRARY MANITOBA

АРХІТЕКТУРА РОБІТНИЧИХ ДОМІВ В КАНАДІ.

Кожний навіть найменший будинок має свій питомий характер, по якому можна догадатися, що це школа, театр, шпиталь, фабрика або церква, палата, хата чи стайня. Характер будинку називаємо його стилем або архітектурою. Отже стиль будинку залежить від його призначення, значить повинен бути доцільний. Це фундаментальна, необхідна конечність, якої можемо домагатися від кожної будови. Крім того будинок повинен бути міцний, гарний і дешевий. Проти слова доцільний і міцний правдоподібно ніхто не буде протестувати, але гарний і дешевий виглядає досить підозріло. І дійсно, в широкого загалу загніздилося переконання, що тільки дорога будова може бути гарна, а ми — мовляв — будуємо аби тільки "не пекло, не текло, не морозило і не млоїло".

Це дійсно баламутство — бо кошти залежать головно від матеріялу, а краса від доброго пляну. А добрий плян не тільки надає красу, але й щадить матеріял, отже й загальні кошти будови. Про це можемо наглядно переконатися, оглядаючи існуючі вже будинки ТУРФДім.

Та перед тим ще треба вирішити, який повинен бути стиль Робітничих Домів? Доцільний! Завданням тих будинків є: дати вигідне приміщення для школи, театральних вистав і масових зборів, необхідних засобів виховання і освіти широких робітничих мас. З того слідує, що їх стиль повинен гармонійно обєднати архітектурні мотиви **школи і театру** з додатком ріжних другорядних мотивів і кімнат — залежно від місцевої потреби. Цего основного принципу доцільности я не годен дошукатися в Робітничих Домах, яких фотографічні знимки поміщені в "Укр. Роб. Вістях" з дня 23. лютого, 1924 р. Та мимо того всі вони, з виїмком У.Р.Д. в Веланд, виказують сильне стремління приподобатися своїм зверхним виглядом. Це доказ, що краса будови членам ТУРФДім там само дорога, як всі инші продукти мистецтва, але сама суть цеї краси ще трохи не зрозуміла. Отсим коротким оглядом я бажав-би дібратися до самої "істини" і поставити її пред очі широких кругів в правдивому світлі. Коли мої уваги проминуть як голос "вопіющого в пустині", то не тому, що справа маловажна, а тому, що не вмію писати плавно і популярно.

Тепер пригляньмося блище кільком домам. Без найменшого сумніву мусимо признати, що найгарніший Дім є в Келгари, Алта. Инші більші і певно дорожчі, але не мають тої одноцільности і гармонійної симетриї складових частин. Передовсім на фронті міри і розміщення дверей і вікон дуже добре обдумані з виїмком потрійного вікна над дверми. Колиби воно не ховалося під відставу трикутника, ціліський фронт був-би знаменитий. Дві лямпи і напис сидять як раз на своїм місци і збогачують стіну як декораційні мотиви. Отвори в бічній стіні неоднакові, бо подиктовані внутрішними вимогами тому й не противні законом будівельної краси. Надбудова сцени закінчена виразним ґзимсом, який так само, як вистаючий дах причілка і надбічними стінами кидає досить тіни для осягнення світляних ефектів. А світла і тіни це головні засоби оживлення будинку з надвору. Наружні, ясніші зміщнення стіни (анти) трохи за тяжкі в порівнанню з легким ґзимсом, який підпирають. Коли-би на висоті сходів бічного виходу поведено довкола будинку виразну підставу, були-би всі найголовніші правила зовнішної архітектури вповні задоволені. Будинок, який виростає безпосередно з землі без виразного підніжжя, виглядає, як чоловік, що застряг в болоті повище кісток. Слідуючий, що до краси є Дім в Саскатуні. Він взорований на якімсь типі англійського, тільки шкода, що не скопійовано докладно всіх складних частин. Пересунення вікон пивниці з головної осі на боки захитало симетрію і рівновагу цілого фронту. Коли-би кінці підвалини підперти тим самим матеріялом, з якого зроблені наружні комини, то можна-би якось спокійніше на них поглядати. А так кожний з острахом дивується; як так платва може витримати такий тягар. Зрештою будова виглядає досить привітно, гарні вікна і вигідний вхід запрошують під гостинний дах.

При Домі в Вінніпегу мусимо довше задержатися, бо тут багато можемо навчитись. Кожний знає, що Дім в Вінніпегу це величава багата будова, якою гордяться українські робітники цілої Канади. Він і зістане по весь час могучим свідком сили і розмаху до великих завдань, які має сповнити робітнича кляса. Та очевидні недостачі цего будинку під зглядом зверхної краси мусимо також совісно переконтролювати, щоби такі самі помилки не повторилися в слідуючих великих будовах Торонта й Монтреалу.

На мене особисто Дім в Вінніпегу робить враження залізнодорожної станиці. Чому? За низько осаджені вікна і трохи за тяжка та й дорога конструкція стін. На станиці публика через вікна виглядає потягу і своїх знайомих, а часом хоче побачити принца, або чудотворного рабіна. Тоді такий стиск, що аж вікна тріщать і тому спідні шиби забезпечені спеціяльною конструкцією, такою, як в У.Р.Д. в Вінніпегу. Але тут публика дивиться на сцену, тож і поріг вікон повинен бути так високо, щоби й найвищий чоловік не міг виставляти своєї голови на вулицю або з хідника заглядати на сцену. Натомісць верх вікна може сягати і під саму стелю тоді буде досить світла і знаменита вентеляція. Вікна вузькі і довгі не разять лише в стилю готицькім, який тим і характерний, що всі його складові части мають визначно прямовісне стремління до безмежної висоти. Закрийте на ілюстрації спідні шиби куском паперу, то побачите, що коротші вікна були-би далеко гарніші і веселіші. Камінне обрамування незвичайно збагачує красу вікна і муру, але не треба його підпирати ані привязувати до архітрава при помочі масивного чолового каменя. Воно само в мурі сильно держиться. Підніжжя кожного будинку виглядає тим сильніше, чим менше попереривае прямовісними лініями. Стопа пілярства повинна стояти на спільній підставі стін, а не зсуватися по ній в мягку землю. Це статистична нельогічність, тому такі окраси муру погані, бо непотрібні. Ціле підніжжя цего будинку повинно бути гладке і трошки вище; під- і над вікном чиста стіна аж до лінії архітрава, яка виразно лежить на стовпах. Таким чином заощадилося-б багато дорогого матеріялу і роботи, а збільшилося-б статистичну рівновагу і симетричний поділ стіни, а тим самим і її красу. З того бачимо, що краса будови часом дешевша ніж незнання її елементарних законів. Чисте оброблення всіх заломів, кутів і вистаючих частей муру незвичайно коштовне, а тих стовпів і заломів головно на фронті таки трохи забагато. Головний вхід дуже дорогий і масивний, як брама твердині. З тим можна-би погодитися, але треба було решту фронтової стіни підпорядкувати оцій маркантній брамі. Бічні вікна при такій структурі ледви чи можуть бути більші ніж трета часть площі дверей. Тоді ціла фронтова стіна мала-би одноцільний, масивний характер. Та в нас сталося противно. На фотографії я бачу, що ті вікна більші ніж двері та й ніяк не можу доглупатися, як то все разом гармонізує. Брак одноцільного характеру в конструкції муру бачимо головно, порівнуючи надбудову сцени і мур даху з головними стінами. Далеко розумніше було-би оцей мур даху (атику) дати на місце підстави, а підставу посадити на головний ґзимс. Так був-би тяжкий спід, а легкий верх і розклад сил в цілій будові згідний з природним законом тяготи.

Так само надбудова сцени повинна бути краще закінчена і хоч небагато то принайменше з легким натяком характеру головних стін. Та найбільшим недомаганням будинку в Вінніпегу — це брак пивниці. При мурованих будинках пивниця мало що більше коштує, ніж сам викоп і вивіз землі. Яка з того користь або втрата про це не можна сумніватися.

Натомість в будинках деревляних, фундованих на палях дешевше і вигідніше добудувати другий поверх ніж лізти під землю. Дуже жалую, що мої оглядини в Вінніпегу випали так прозаїчно та коли в дечім помилився або недоглянув, то певно хтось знайдеться, що й мене справить на правильну дорогу в архітектурному хаосі Робітничих Домів.

Яскравим приміром незнання законів статики і світляних ефектів є Дім в Іст Килдонан, Ман. Тут широким білим поясом обвинено голову будинку по самі очи, а вузенькі білі стяжки притягають його до землі, аби не підсунувся вище на чоло. І ані гарний орнамент атики, ані багата штукатура фризу не може направити цего наглядного дефекту конструкції. Треба-би конче цей білий пас значно звузити і відлучити від вікон, то зараз погляд стане веселіший. За те імітацію стовпів трохи поширити, то будуть виглядати як підпори ґзимсу і зміщення стіни. Отвір головного входу і бічних вікон повинен сягати до одної висоти.

Впрочім це вже відноситься до загалу всіх инших будинків, в яких цей блуд уперто повторяється. І їм варта-би блище приглянутися, але для загальної орієнтації вистарчить і тих чотири.

Ви жертвою впали лише тому, що притягаєте очи сильніше ніж ваші брати і обєднали в собі головні прикмети і блуди, які повторяються і у всіх прочих. Вікна Робітничих Домів це спільна "слаба пята". Величина вікна залежить від внутрішнього простору а форма від зовнішних мір стіни. Отже великі саля — великі вікна, а не звичайні хатні "standard size", мала гардероба чи буфет — малі вікна. Стіни довгій і низькій відповідають вікна більше квадратові або й лежачі, а не стоячі вузенькі і високі. І так в цілій будові величина, форма і одноцільний характер поодиноких складових елементів, обєднаних раціонально конструкцією випродукують самі з себе архітектурну красу і вигоду без непотрібних видатків на ріжні фаталашки.

Не треба забувати, що про могучість і культуру історичних народів найбільше нам росказали останки їх монументальних, публичних будівель. Про кожний будинок можна сміло сказати: "Як виглядає, таких ґаздів має". Тому треба добре наперед опрацювати плян будинку і так довго зміняти і мірати, доки нема певности, що під кожним зглядом добрий і гарний. Правило: "десять разів мір а раз вкрій" далеко важніше в будові, ніж в кравецтві. Бо зле скроєна одіж за рік-півтора йде на сміття і кінець. А погано прикроєний будинок стоїть десятки і сотки літ і хотяй "не пече, не тече і не морозить", то своїм видом так млоїть, як теперішний льокаль робітничих організацій в Торонто.

Ст. Дармограй.

Торонто, вересень 1926.

"БЕЗРОБІТНІ".

(Нерецензія.)

В теперішньому часі, в умовах, в яких живемо, чуємо багато про всяких "великих" людей. Одні відкривають нові планети, обчисляють найбільших подробицях їхній розмір, инші, заінтересовані в відкриванню нових мінералів на північному бігуні нашої землі, ще инші видвигають нову "культуру" та зображують її в диких мельодіях "чарлстону" та "джазу". Геній-фінансісти придумують нові пляни закріпощення робітничої кляси, талани-писаки прибірають ціле зогниле капіталістичне кубло авреолею романтизму та стараються переконати несвідомі визискувані працюючі маси про його непорушність та невміруч'сть.

Кромі більших, загально знаних, є ще й дрібніші талани, з яких але гидко стає. Вся їхня талановитість зводиться до того, щоб комусь служити, комусь приподобатись. Це талановитість облудна, розрахована на несвідомість та відсталість працюючої кляси. Все це творці старого, відживаючого світа, який йде до свого льогічного кінця і якого ніякі талани не врятують.

Генії майбутнього.

З поміж сірих лав поневоленої кляси то тут, то там, висуваються одиниці з блескучими думками, з величезною енерґією й незломною вірою не в безсмертність теперішности, а в життя майбутнього та порывом свого сильного духа розбуджують сонливі й збайдужнілі робітничі маси до боротьби за осягнення цеї майбутньости. Хоч таких людей бувало в нас не багато, однак й про них ми, робітники, дізнаємось часто аж після їхньої смерти. Тоді навіть ті, що за життя камінням кидали на них, починають хитренько до них підкрадатись.

Візьмім хоч-би Шевченка, Франка, а в найновіших часах Леніна. Іменами перших двох ще й до нинішного часу ріжні ворожі працюючим угруповання закривають свої найбрудніші діла.

Однак робітництво вже само починає осуджувати їх діла. Іронія, з якою відносяться дрібно-буржуазні угруповання до автора "Безробітних" виявляє в першу чергу їхню нікчемність та неграмотність, а з другої-ж сторони скріпляє серед робітництва та фармерства до него безмежну любов та пошану.

"Безробітні" в Салт Сейнт Мері.

Це не перший раз дивлюсь на цих "Безробітних", не перший раз думаю про них, та за кожним разом бачу в них щось нове, щось, чого не запримітив першим разом. Зміст ширшає й охоплює так багато життєвих питань робітництва, що де-б ця штука не гралась, так всюди знайдеться для неї практичне примінення до дійсного життя тамошніх робітників.

Пристосовуючи цю драму до робітничого життя в Салт Сейнт Мері, я ясно бачу в першу чергу Зігнерів, людей щирих, чесних та не видержаних. Коли хвиля часу вимагає від них якоїсь маленької жертви в якій-би то не було формі, вони тратять рівновагу й відносяться до справи з болем: "О, будь ти тричі проклятий!" Але коли опісля почнуть розуміти необхідність цього, тоді: "Невідомий, не покидай нас! Пропадемо без тебе!" Подибуємо тут багато "Безруких", що язиками можуть за собаками кидати, але до діл в них далеко. Це свого рода "фільософи", що знають два "чорнали", про все, що "мелять непотрібні дурниці", та тільки на те, щоб відвернути увагу других від своєї бездіяльности. Їхня "фільософія" зводиться до хатньої політики, до пльоткарства, що спричиняє не тільки застій в загальному русі, але вбиває його й нищить. Це люде язика, а не діла.

"Шлейфертів" тут також не бракує. Є їх в дісности дуже багато. Спосіб їхнього життя дуже загадочний. Це пявки, що користуючись розпорошеністю й неорґанізованістю робітників, роблять маєтки.

Шанцери та Шлейферти, це ті одним словом дрібніші насікомі, що найблище стоять до нас, висисають ті останки, які полишили більші "льви, медведі та тигри". Але коли якась більша чи хитріша пявка або й самі обставини притиснуть в тісний куток, тоді вони до нас, до робітників: "Заховайте!"

"Проститутки" також бачимо. Голод невіжества, мужности, та рішучости, примушує за кілька мідяків продавати себе ріжним Шанцерам, меншим та більшим. На організацію кидають вони грязюкою, бо та непокоїть їхню совість. Вона говорить їм, що роблять вони не те, що повинні, що вислуговуватись своїм ворогам є зрадою своєї кляси. Повинуватись на сліпо розпорядженням ріжних Пірсів, та Джонсів, це плазунство, якого треба бридитись. Тут і військовий уніформ не говорить в користь тих, що його вбірають для слави наших ворогів, до своєї робітничої орґанізації відносяться далеко гірше, чим їхні зверхники.

"Невідомий" з розпукою дивиться на це все; та старається вивести їх всіх на правильний шлях, але що-ж? Голос його покищо заслабий і губиться в цьому великому казані. Він бачить, що "скрізь тільки розкислі, безсилі, безрадні створіння". Скрізь "змоклі кури". Скрізь лінуві "фільософи", що тільки язикам дають волю, а до діл немає в них найменшої охоти. Та "Невідомий" знає одне: "Навіть голодний заяць піде шукати поживи, хоч-би знав, що там на него чатують з рушницею". І з тою вірою, з тим переконанням він дальше гуртує кругом себе сильних, загартованих людей, що не гнуться. Він дальше проникає в наші ряди й здобуває собі послідовників. Коли дехто говорить — "говори якось ясніше", він їм відповідає: "Хто схоче, той й так зрозуміє".

Всякий знає, що наші робітничі орґанізації це одинокий для робітників рятунок, одинокий вихід, але чи багато є таких, що розуміють, що їм необхідно стати їхніми членами?

Хто-ж подбає про нас, коли ми будемо тільки посторонніми глядачами? Знаємо — ніхто! Так чим оправдаємо свою відсутність в орґанізації? Нічим! То-ж йдім туди! На стрічу орґанізації. В її ряди, разом з тисячами других робітників в Канаді й цілому світі.

В. Б.

ГЕМЛИН ГАРЛЕНД.

"THE SILENT EATERS".

(Взято з твору "Книга про Американських Індіянів", видання Гарпера і Братів в Ню Йорку.)

За спеціяльним дозволом автора.

(Переклав М. Волинець)

(Продовження.)

Вони брехали про него, підлі щенята й казали, що він їм грозив. По правді, вони плазували в його присутності й нічого не говорили. В такий спосіб агент мав фалшиве поняття про чіфа і доніс, що він воює з білими, а що було зовсім неправда.

Ситінґ Бул був тепер міністром війни і головним командантом над всіма тими, що вірили в шляхи своїх батьків. Він притягав їх до себе своєю самопевністю і ніжністю своїх слів. Його табор був притулком для тих втікачів, які не хотіли піддаватися агентам уряду білого чоловіка. Число його послідовників кожного року зростало і слава про него ширилася далеко між білими людьми, які ненавиділи його за ту землю, якою він володів.

Але тоді, як мій чіф міцно тримався традицій своїх предків, наші кузини, Янктонейси і Оґалеласи, як камінь підмитий водою потока, повільно піддавалися силі Вашинґтона. Подібно, як Вийандотеси, Міямісі і Иліни, вони відступали перед дивною роботою плуґаторя.

В осени 1869 року агент знову вислав до нас поклик — прибути й прилучитися до ще одної мирової наради. Вашинґтон хоче купити ще більше нашої землі. Розуміється, Ситінґ Бул відмовився й видав наказ, щоб ніхто не лишав його табору, за виїмком тих післанців, яких він вислав, щоб не допустити до голосовання за угодою. "Я дав слово, що я ніколи не буду з вами умовлятися", сказав він.

Не дивлячись на те все, менші племена нації Саюксів, слабі, трусливі душі, з поодинока переговорювали з гевбрідами, і люде з поза наших племен (як Сантіси, що не мали землі, щоб можна було їх рахувати) робили умови, на основі яких вони правно віддавали, без нашої згоди, великі кусні нашої землі в Дакоті й зафіксовували, як резерви, невеличкі кусні землі на вічно за всіми обєднаними племенами Саюксів. Анкапапаси були сумні й сердиті, але що-ж вони могли зробити?

Після того встановлено було агентство на Великій Ріці і багато Янктонейсів перейшли й почали принимати від білого чоловіка поживу й одяг у відплату за втрату своєї волі.

Я тепер не виную цих людей. Вони боялися, вони були залякані білими людьми, але вони не мали права робити цеї угоди, якою звязали нас, і мій чіф, будучи дуже сумний й дуже сердитий, сказав: "Дурні! Вони з переляку продали нас нашим ворогам".

Наш світ від тої хвилі почав вянути, бо як форт і агенції здовж Місурі почали набирати сили, як вони поставили свою волю проти мого народу, тоді створилося серед нас два табори. Було багато таких, які казали: "Білий чоловік є побідником цілого світу; ми мусимо йти його шляхом". Але ті, що казали: "Ми умремо такими, якими ми жили — червоними людьми, вільними і безстрашними", — природно, прийшли до табору мого чіфа і з охотою піддалися під його провід. Прочитайте в записках військового департаменту чи тому правда, чи ні. Ви не потребуєте оскарження червоного чоловіка, щоб доказати віроломність конґресу.

Мого чіфа політика залишилася такою, якою була. "Не воюйте з білими, але стережіть свою територію перед Кровсами й Менданса-ми".

Він окружив себе гуртом довірочних войовників, з якими він робив те, що робить ґенерал з членами свого штабу. Вони були його далекосяглими очима й ухами. Вони приносили йому новини з далеких експедицій. Вони тримали порядок в таборі й охороняли його перед заздрістю менших чіфів — бо ви мусите знати, що в серцях менших людей росла тайна ненависть до нашого провідника. Ці тілохранителі чіфа називалися "The Silent Eaters", а це тому, що вони приватно збиралися в свята і говорили тихцем без пісень або танців, тоді як всі инші в нашому племени танцювали й веселилися.

З тими "Silent Eaters" чіф вільно дискутував всі великі проблеми, які назрівали.

Мій батько був одним з них і чіф любив його. З ним Ситінґ Бул говорив отверто.

"Чому ми повинні йти на резерви й орати тверду землю, — казав він, — коли бофали чекають нас в глухих землях? Ми нічого не винні білому чоловікові. Ми можемо самі собі заопікуватися. Ми купуємо собі рушниці і амуніцію; ми добре платимо за них. Ми живемо на землі, яку дав нам Великий Дух на початку. Її овочі є наші, її дерево, пасовиска є наші. Хай білі люде тримаються свого. Чому вони нас непокоять? Чи вони думають, що Великий Дух такий дурний, що створив народ без ніякої причини?"

Він знав все, що діялося в агенстві. Він знав, що лідери з опозиції до вибраного ним шляху, до шляху наших батьків, дістали повищення між ренеґатами, які уважали за краще ліниво сидіти коло складу поживи і одягу білого чоловіка. Він знав, що вони доносять на него, але він їм не відплачувався.

"Я не проливаю крови по вибору, але по необхідности — казав він — Я прошу лише позволення жити, як мій батько жив. Білий чоловік спритний у виробленню зброї, але ми ліпші мисливці. Ми вимінюємо наші шкіри за ножі й порох. Що до цего, то все гаразд".

Але ви-ж знаєте, білі люде не хочуть триматися свого. Вони приходять на нашу землю, й коли наші молоді войовники прогонять їх, всі білі люде проклинають Ситінґ Була. Цего чіф не шукав. Це йому накинено.

Я роскажу вам, як це сталося.

В 1873 році уряд, спонуканий тими, що шукали золота, вислав комісію до мого чіфа, яка сказала: "Ми бажаємо купити Чорні Гори".

"Я не хочу продати" — відповів він, і вони пішли з нічим. Невдовзі після цего, наші вістуни наткнулися на полк кавалерії, яка шпіонила довкола гір. Вона прибула з заходу, і Блек Волф, лідер вістунів, спитав: "Що ви тут робите?"

Капітан засміявся і насміхаючись над ним, відповів: "Ми їздимо, бо наші коні гладкі і потребують руханки".

Ці слова, переказані мому чіфові, глибоко його занепокоїли.

"Ми мусимо слідити за цими людьми. Вони є шпіонами тих, що хочуть вкрасти Чорні Гори так само, як землероби забрали землю на схід від Мізурі. Ми не в силі далі переходити. Нам необхідно тут стояти".

Тоді ґенерал Кастер — "Довговолосий" — був висланий в гори з експедицією і ціле плем'я дуже занепокоїлося; навіть ті, що приняли від агентів річи й ліниво жили коло Стоячого Каменя, почали непокоїтися. Вони явно відчували, що нарешті білий чоловік натискає зі сходу.

Ті, що були вислані вивідувати, вернувши назад, доносили, що кольоністів на степах повно, що й годі почислити і що вони знищили всі ліси. Вони оруть могили наших батьків і їх кости викидають вовкам. Кораблі плавають ріками і залізні коні вганяють по найбільш непроходимих стежках. Іміґранти збудували форти й села здовж ріки і деякі жадібно поглядають на Чорні Гори, про золото в яких доносять їм жовніри.

(Далі буде.)

ЧИ ВИ ВЖЕ ЧИТАЛИ

найновішу книжку відомого робітничого письменника М. ІРЧАНА

КАРПАТСЬКА НІЧ

що недавно вийшла з друку? Якщо немаєте її ви самі, або ваші знайомі, то постарайтеся купити, а будете мати корисну книжку в хаті. Не тратить вона вартости навіть тоді, як ви перечитаєте її. Це довша повість з воєнних часів в Галичині і з життя робітництва в Америці. Коли читаєте, то не можете так довго відірватися від книжки, доки не перечитаєте до кінця.

Письменник М. Ірчан сам пережив війну і вірно описує всі ті страшні події в старому краю. Читаючи "Карпатську ніч" ви рівночасно багато вчитеся і то в найбільш приступний спосіб, бо ціла книжка написана незвичайно зрозумілою мовою. Надрукована вона на найкращому папері, окладинка з артистичним малюнком в двох кольорах.

Купіть, а ніколи не пожалуєте! Розповсюднюйте скрізь цю книжку.

ЦІНА 50 ЦЕНТІВ ЗА КНИЖКУ.

Замовлення з грішми посилати на таку адресу:

Ukrainian Labor News
Cor. Pritchard & McGregor
Winnipeg, Man.

Не забувайте про пресовий фонд одинокої української робітничої ґазети в Канаді!